

דיקא נמי, מהפסוק משמע, שרק מלאך אחד הפך את סדום.

אמר רבי אלעזר: מכאן, שצדיקים אומרים מעט ועושים הרבה. (118)

דכתיב "ויהפוך את הערים האל" בלשון יחיד. ולא כתיב "ויהפכו" בלשון רבים.

ואילו הרשעים אומרים הרבה, ואפילו מעט אינם עושים.

שמע מינה! (117)

מנלן? מעפרון!

והוינן בה: מאי שנא לגבי אברהם, דכתיב שהמלאכים אמרו לו "כן תעשה כאשר דברת". ומאי שנא לגבי לוט, דכתיב "ויפצר בם מאד", שלא נענו לו המלאכים מיד?

מעיקרא כתיב, אצל עפרון, שאמר לאברהם "ארץ ארבע מאות שקל כסף ביני ובינך מה היא", שלא רצה ליטול ממנו כסף כלל עבור המערה.

ולכסף כתיב "וישמע אברהם אל עפרון, וישקל אברהם לעפרון את הכסף אשר דבר באזני בני חת, ארבע מאות שקל כסף עובר לפורח", ולא שקיל מיניה אלא קנטרי. שלא הסכים עפרון לקבל אלא שקלים גדולים, שמשקלם רב, כמשמעות "עובר לסוחר", שקלים שמקבלים אותם בכל מקום בתור שקלים, דאיכא דוכתי דקרי ליה לתיקלא "קנטירא", והרי יש מקומות שהשקלים שם גדולים.

ומשינינן: אמר רבי אלעזר: מכאן שמסרבין לקטן, ואין מסרבין לגדול!

והוינן בה: כתיב "ואקחה פת לחם", משמע שהציע להם רק לחם,

וכתיב לאחר מכן "ואל הבקר רץ אברהם", שנתן להם גם בקר?

שהלך אתו עד צוער. תוס' ד"ה ההוא.

אחד עושה שתי שליחויות ואיך עשה מיכאל שתי שליחויות?

117. קשה שהרי כתוב "כי משחיתים אנחנו את המקום הזה" בלשון רבים?

ותירצו שרק במקום אחד אין עושה שתי שליחויות אבל כאן היו שתי מקומות שהשליחות השניה התחילה רק כשהלך לסדום.

ויש לומר שכיון שהשחתת סדום היתה תלויה בהצלת לוט כמו שכתוב "כי לא אוכל לעשות דבר עד בואך שמה" לכן חלה ההשחתה גם במיכאל שבא להציל את לוט ולעולם ההפיכה עצמה היתה רק על ידי גבריאלי. מהרש"א.

ועוד הביאו מהמדרש שחולק על הגמרא שלנו שרפאל הציל את אח לוט ולא מיכאל. ולפי זה ניחא שאף על פי שהוא גם ריפא את אברהם לא נחשב כשתי שליחויות שהרי הצלה ורפואה ענין אחד הם.

118. הטעם מפני שלפעמים ימנע האורח מלהכנס כדי לא להטריח את בעל הבית. לכן הם אומרים שיטרחו רק מעט. מהרש"א.

ועוד הקשו שמשלשון הכתוב משמע ששני מלאכים הצילו את לוט שנאמר "ויחזיקו האנשים בידו ויוציאוהו ויניחוהו מחוץ לעיר"? ותירצו שעיקר ההצלה היה על ידי מיכאל

נאמר "מהרי שלש סאים קמח סלת".

ושואלת הגמרא: **כתיב "קמח", וכתיב "סלת"**, שהוא יותר משובח מקמח. ונמצא שהכתוב לכאורה סותר את עצמו?

ומתרצת הגמרא: **אמר רבי יצחק: מכאן שהאשה צרה עיניה באורחים יותר מן האישי.**

שרה אמרה קמח, ואברהם אמר סלת. (119) והתיישבה הסתירה במקרא.

והוינן בה: **כתיב "לושי ועשי עונות"**.

וכתיב "ויקח חמאה וחלב ובן הבקר אשר עשה ויתן לפניהם". ואילו לחם לא אייתי לקמייחו, מדוע לא הביא לפניהם להם לחם, כמו שאמר?

אמר אפרים מקשאה, תלמידו של רבי מאיר, משמיה דרבי מאיר: אברהם אבינו אוכל חולין בטהרה היה, שאפילו חולין אכל רק כשהם טהורים, ושרה אמנו אותו היום

פירסה נדה, שחזר לה אורח כנשים, וראתה דם נדה, (120) ונטמאה העיסה. ולכן לא הביא אברהם לחם. (121)

"ויאמרו אליו איך שרה אשתך ויאמר הנה באהל" —

בא הכתוב להודיע לנו ששרה אמנו צנועה חיתה, ולא נכנסה למקום שהאורחים נמצאים שם, והיו המלאכים צריכים לשאול היכן היא.

אמר רב יהודה אמר רב. ואיתימא רב יצחק: יודעים היו מלאכי השרת ששרה אמנו באהל חיתה. אלא מאי "באהל", מדוע שאלו עליה היכן היא?

כדי לחבבה על בעלה, להודיע לבעלה שהיא צנועה יותר מחברותיה עד שאינה נראית, וצריך לשאול אחריה.

רבי יוסי ברבי חנינא אמר: לכך שאלו אחריה, כדי לשגר לשלוח לה כוס של ברכה מברכת המזון. (122)

שבאותו היום תפרוס נדה ואמרו כן לאברהם. והדין הוא שנדה מטמאת למפרע זמן של מעת לעת קודם תחילת נדתה. ולכן לא הביא אברהם את הלחם שנטמא בטומאת "מעת לעת" שבנדה.

121. ואף שחשדם בערביים ומה לו להחמיר עליהם באכילת חולין בטהרה? יש לומר שגם הוא היה אוכל עמהם לכבודם ולכן לא הביא כלל את הלחם. עץ יוסף.

122. שהגדול שבמלאכים היה המברך כמו שאמרו אורח מברך, והוא השולח את הכוס של ברכה. מהרש"א.

והקשו המפרשים שהרי נטמאה עיסה ולא

119. שאין לומר בהיפוך, שודאי אברהם לא היתה עינו צרה באורחין שהרי אמר מעט ועשה הרבה. מהרש"א.

120. קשה שהרי לאחר שאכלו המלאכים נאמר "חדל להיות לשרה אורח כנשים" ושרה צחקה לאמר אחרי בלותי היתה לי עדנה?"

ותירצו התוס' בראש השנה [יא ב] ד"ה הגה"ה שמה שפירסה נדה לא היה אלא אקראי בעלמא ולא חזר לה וסת גמור עד שאמר הקדוש ברוך הוא לאברהם "למועד אשוב אליך".

והמהרש"א במסכת נדה [ו ב] מתרץ שאמנם שרה פירסה נדה רק לאחר שאכלו המלאכים וכישרו לה שתלה בן אלא שהמלאכים ידעו

אמר רב חסדא: אחר שנתבלה הבשר ורבו הקמטין, נתעדן הבשר ונתפשטו הקמטין, חזר היופי למקומו.

והוינן בה: כתיב שאמרה שרה "ואדוני זקן".

וכתיב שאמר הקדוש ברוך הוא לאברהם ששרה אמרה "ואני זקנתי".

נמצא דלא מותיב הקדוש ברוך הוא כדאמרה איהי, שהקדוש ברוך הוא לא סיפר לאברהם את דברי שרה כהוייתם!?

ומשנינן: תנא דבי רבי ישמעאל: גדול השלום, שאפילו הקדוש ברוך הוא שינה בו. שנאמר "ותצחק שרה בקרבה לאמר אחרי בלתי היתה לי עדנה ואדוני זקן".

וכתיב "ויאמר ה' אל אברהם למה זה צחקה שרה לאמר, האף אמנם אלד, ואני זקנתי".

תני משום רבי יוסי: למה נקוד על אותיות איו שבאליו, שעל כל האותיות שבתיבת "אליו", האמורה כאן, יש נקודה בספר התורה, חוץ מעל האות ל'?

כי הניקוד בא להוציא את המקרא מפשוטו, והיינו, שהמלאכים לא היו צריכים לשאול "איו" על שרה אמנו, משום שידעו שהיא באהל. אלא כל הענין בא לדרשה —

לימדה תורה דרך ארץ: שישאל אדם באכסניא שלו, על אשת בעל האכסניא. (123)

ומקשינן: איך מותר לשאול בשלום האשה, והאמר שמואל: אין שואלין בשלום אשה כלל?

ומשנינן: על ידי בעלה שאני. שעל ידי בעלה מותר לשאול אותו מה שלום אשתו. (124)

— "אחרי בלתי היתה לי עדנה" —

מקום שהכתב יותר מהניקוד דורשין את הכתב וכאן שהניקוד יותר מהכתב דורשין את הניקוד דהיינו את תיבת "איו", שכשם ששאלו את אברהם על שרה כך שאלו את שרה איו אברהם. תוס' ד"ה למה.

ובנימוקי יוסף כתב שהעולם מקשים על פירוש זה שאם כן יהיה נקוד רק על הלמ"ד ונדרוש את הכתב הנשאר שהוא גם כן "איו"? ותירץ שאם היה נקוד הלמ"ד לא היינו דורשים מכאן שדרך ארץ לשאול באכסניא אלא היינו אומרים ששאלו לשרה על אברהם משום שלא ידעו היכן הוא. ובא הניקוד על "איו" לעקור אותו מפשוטו ולדרוש שהשאלה היתה משום דרך ארץ.

124. כתב רש"י: לא שישאל לה לשלום [היינו

הביא לחם ואיך בירכו ברכת המזון? ותירץ במעיני החכמה שלש עיסה שהיא פחות מכביצה שאינה מקבלת טומאה, ולענין ברכת המזון די בכזית. ומאחר שהיה כל כך מעט לא הזכירו הכתוב.

וב"הערות" תירץ על פי הרא"ש בברכות שחייבים לאכול פת ביום טוב משום "חציו לכם" שטיקרא אכילה הוא לחם. אם כן ודאי נתן להם אברהם לחם [גם היה אז פסח והיה לו מצה בביתו] אלא שהוא רצה ליתן להם פת חמה, וזה לא עלה בידו כיון שנטמאה העיסה.

123. כך פירש רש"י. והקשו התוס' עליו שאם כן היה צריך לנקד את "איה" שרה אשתך שהוא עיקר השאלה ששאלו עליה?

וביארנו באופן אחר על פי המדרש שבכל

שרה הבת תשעים שנה תלד, כלומר גם אם זה יתכן, אבל אברהם בן מאה שנה יוליד? (125) ובודאי נתעברה שרה מאיש אחר.

מיד נהפך קלסתר פנים של יצחק, ונדמה ונעשה דומה לאברהם.

ואז פתחו כולם ואמרו: אברהם הוליד את יצחק.

עד אברהם לא היה זקנה בעולם, אלא האנשים נראו תמיד צעירים.

מאן דהוה בעי למשתעי בהדי אברהם, משתעי בהדי יצחק. מי שרצה לדבר עם אברהם, היה בטעות מדבר עם יצחק.

בהדי יצחק, משתעי בהדי אברהם. ומי שרצה לדבר עם יצחק, היה בטעות מדבר עם אברהם, שהרי שניהם היו דומים זה לזה למרות ההפרש בגיל.

אתא אברהם, בעא רחמי, בא אברהם והתפלל על זקנה, כדי שיבדילו האנשים בינו לבין בנו, והוה זקנה. ובאה זקנה לעולם.

שנאמר "ואברהם זקן בא בימים". (126)

הרי ששינה הקדוש ברוך הוא, ולא אמר לאברהם מה ששרה אמרה עליו, מפני השלום.

כתיב "ותאמר מי מלל לאברהם הניקה בנים שרה".

והוינן בה: כמה בנים הניקה שרה? והלא הניקה רק את בנה, ומדוע אמר הכתוב שהניקה "בנים" בלשון רבים?

ומשינינן: אמר רבי לוי: אותו היום שנמל אברהם את יצחק בנו מלינוק, עשה פעורה גדולה. והיו כל אומות העולם מרננים ואומרים: ראיתם זקן וזקנה שהביאו אסופי [ילד שנאסף מהרחוב ולא ידוע של מי הוא] מן השוק, ואומרים: בנינו הוא! ולא עוד אלא שעושיין משתה גדול כדי להעמיד דבריהם שהוא אכן בנם.

מה עשה אברהם אבינו? הלך וזימן את כל גדולי הדור. ושרה אמנו זימנה את נשותיהם. וכל אחת ואחת הביאה את בנה עמה, ואת מניקתה של בנה לא הביאה עמה. ונעשה נם בשרה אמנו ונפתחו דדיה כשני מעינות, והניקה את כולן! ואז ידעו ששרה אכן ילדה את יצחק.

ועדיין היו הבריות מרננים ואומרים: אם

בשלומך ויבאו לידי חיבה.

125. ואף עח גב שכל שכן הוא שאברהם יכול להוליד בן מאה שנה אם שרה ילדה בת תשעים. אלא כלומר ששניהם כאחת לא יכול להיות. מהרש"ל.

126. הקשה מהרש"א: הרי כבר לפני זה כתוב זקנה בתורה באנשי סדום "מנער ועד זקן". ואצל

לשלוח לה פריסת שלום] אלא לבעלה ישאל מה שלום הגברת. וכוונתו ליישב שהרי בקידושין [ע ב] מבואר שאפילו על ידי בעלה אסור לשאול בשלום האשה. אלא ששם מדובר לשלוח לה פריסת שלום וזה אסור אפילו על ידי בעלה.

החלקת מחוקק והבית שמואל באבן העזר [כו ו] מוכיחים מכאן שעל ידי אדם אחר אסור אפילו לשאול מה שלום אשה פלונית. וכתבו הטעם כי אולי האחר יגיד לה שפלוני שאל

עד יעקב לא הרה חולשא, אנשים לא היו חולים. (127)

שנאמר "ויאמר ליוסף: הנה אביך חולה". (128)

אתא יעקב, בעא רחמי, בא יעקב והתפלל שיחלה אדם לפני מותו, כדי שיוכל לצוות את ביתו, וחה חולשא, ובא חולי לעולם.

עד דאתא אלישע, לא הרה דחליש ואיתפח. עד שבא אלישע לא נתרפא אדם מחוליו. אתא אלישע, בעא רחמי, ואתפח. בא

בנות לוט "ואבינו זקן". ואצל אברהם עצמו נאמר "ואדוני זקן", ואברהם ושרה זקנים באים בימים?

ותירץ שודאי זקנה של שנים היתה כבר בעולם אלא שלא היתה זקנה שניכרת בליבון שיער ובן ואב היו דומים זה לזה. ודורשת הגמרא מהפסוק של "ואברהם זקן בא בימים" שהרי כבר לפני שנולד יצחק כתוב "ואדוני זקן" "ואברהם ושרה זקנים" ומה בא הכתוב לחדש. אלא על כרחך שהכוונה כאן לסוג אחר של זקנה שלפי שעתה היה יצחק גם בחתימת זקן והיה דומה לאברהם, לכן ביקש אברהם רחמים שיהא לו זקנה בליבון שיער ונתקבלה תפילתו ונעשה זקן גם במראהו החיצוני. מהרש"א.

ובמראית העין כתב לבאר על פי מה שפירש רש"י בחומש על "וה' ברך את אברהם בכל" "ש"בכל" בגימטריא בן. וביאור הכתוב "ואברהם זקן בא בימים" ואם תאמר מדוע נעשה עכשיו זקן משום "וה' ברך את אברהם בכל" שנתן לו בן שדומה לו ולא היו מכירים זה את זה, וביקש אברהם רחמים ולכן נעשה זקן.

והוסיף עוד לפרש שאברהם נעשה זקן משום שבא בימים ירינו הבריות שאינו יכול עוד להוליד, ולכן וה' ברך את אברהם בכל שנתן לו בן שדומה לו, ואז ביקש אברהם רחמים ונעשה זקן כדי שיכירו בינו לבין בנו.

ובבן יהוידע כתב שהראיה שמדובר כאן בזקנה של ליבון שיער שאם לא כן קשה מה שייכות ענין הזקנה של אברהם לשליחותו של אליעזר לקחת אשה ליצחק. אלא שעד עתה לא

היה שום מכשול מכך שאברהם ויצחק היו דומים שהרי בני הבית מכירים בטביעות עין ההבדל ביניהם ואילו לגבי אחרים מה בכך שיטעו ויחליפו ביניהם אבל עתה שיצחק ישא אשה ויביא אותה לבית אברהם והיא עדיין אין לה טביעות עין להבדיל ביניהם יש חשש שמא בטעות תדבר עם אברהם דברים שבינה לבין בעלה או שלא תיזהר בצניעות הראויה בפני חמיה. לכן היה צריך אברהם להתפלל עתה שיהיה לו סימן בליבון השיער ויבדילו בינו ליצחק ורק לאחר מכן שלח את אליעזר להביא ליצחק אשה.

127. במסכת בבא בתרא [טז ב] נאמר "אבן טובה היתה תלויה בצוארו של אברהם אבינו שכל חולה הרואה אותו מיד מתרפא". והקשו תוס' שם שהרי בזמן אברהם אבינו עדיין לא היה חולי בעולם כמבואר כאן?

ותירצו שרק חולי של מיתה לא היה עד יעקב אבינו אבל סתם חולי היה גם לפני כן. וכך מה שנאמר לקמן שעד אלישע לא נתרפא אדם מחוליו. גם כן הכוונה לחולי של מיתה שלא נתרפאו ממנה. תוס' שם ד"ה שכל.

128. לפי שלא נאמר כאן שאביו קרא לו כמו שנאמר לפני כן "ויקרא לבנו ליוסף". משמע שזה עצמו שנעשה חולה היא הקריאה ליוסף, שנתחדש עתה דבר שלא היה בעולם שיחלה אדם קודם מותו כדי שיברך את בניו ויצוה אותם. ומזה הבין יוסף שעליו לבא לאביו.

אלישע והתפלל על עצמו כשהיה חולה, ונתרפא.

שנאמר "ואלישע חלה את חליו אשר ימות בו".

שנאמר [מלכים ב יג יד] "ואלישע חלה את חליו אשר ימות בו".

ודרשינן "חלה" — אחד. "חליו" — שנים. "אשר ימות בו" — שלשה.

מכלל זה אנו למדים, דחלה חלי אחריתי, שלפני כן הוא חלה במחלה אחרת, שממנה הוא התרפא.

שנינו במשנה: אלא עד שלא יתחילו במלאכה, צא ואמור להם: על מנת שאין לכם עלי אלא פת וקטניות בלבד.

תנו רבנן: שלשה חלאין חלה אלישע.

אמר ליה רב אחא בריה דרב יוסף לרב חסדא: האם "פת קטניות" תנן במשנה, בלא וי"ו, דהיינו, שהבטיח להם פת העשויה מקטניות.

אחד בעון שדחפו לגיחזי בשתי ידיו. שקיללו ונעשה מצורע [ראה מלכים ב סוף פרק ה, ומסכת סנהדרין קז ב].

או "פת וקטניות" תנן, עם וי"ו, שהבטיח להם גם פת וגם קטניות? (129)

ואחד בעון שגירה דובין בתינוקות שלעגו לו, וקיללם. ויצאו דובים מהיער והרגו אותם [ראה שם סוף פרק ב].

אמר ליה רב חסדא: האלהים! [לשון שבועה] צריכה וי"ו. צריך לגרוס במשנה "פת

ואחד, חולי שמת בו.

מהרש"א.

קטנית" בלא וי"ו, ואף על פי כן המשמעות היא פת הנאכלת עם הקטניות, ולא פת העשויה מקטניות משום שלא רגילים לעשות פת מקטניות. או שרבי יוחנן אמר להם בלשונו "פת וקטנית" עם וי"ו. אבל אם היה אומר "פת קטנית" בלא וי"ו היה משמעותו פת של קטניות בלבד. והנפקא מינה, באדם שהבטיח לפועליו פת קטנית, האם הוא צריך לתת להם פת עם קטניות, או שמספיק פת העשויה מקטניות. תוס' ד"ה פת.

ובענף יוסף מבאר שהרי אין משיבין על הקלקלה שאסור להזכיר בפירוש דבר קלקלה ואיך אמר המגיד ליוסף "הנה אביך חולה" והיה צריך לומר דרך רמז ומשל שיבין יוסף שהוא חולה ולא להוציא מפיו בפירוש. אלא על כרחך שלא היה עד אז בעולם מציאות של חולי ולכן לא היה יכול להגיד לו דרך רמז ומשל שלא יעלה על דעתו להבין את הנמשל כיון שהוא דבר שאינו קיים בעולם והוצרך להגיד זאת בפירוש.

והריטב"א כתב, שהנפקא מינה היא לענין עירוב, שהדין הוא שצריך לערב בפת דוקא. אם גורסים בלא וי"ו, ואמר להם פת קטנית, הרי שגם פת העשויה מקטניות נחשב לפת, ואפשר לערב בו. ואם גורסים עם וי"ו, הרי שפת העשויה מקטניות אינה נחשבת לפת, ואין מערבין בו.

129. כתבו התוס' שהגמרא לא הסתפקה מה אמר רבי יוחנן לבנו שיבטיח לפועלים [שאם כן לא היה נפקא מינה לדינא מכל האיבעיא. מהרש"א], ובודאי הבטיח להם פת וקטניות. אלא הספק הוא, האם אמר להם בלשונו "פת

ומשנין: **לאתויי הא דתניא: השוכר את הפועל ואמר לו: שכרך יהא כאחד וכשנים מבני העיר, כלומר, כפי שמשתכרים אחד ושנים מפועלי העיר, נותן לו כפחות שבשכירות, כפי השכר של הפועל הזול ביותר שבעיר, כי הפועל, שהוא המוציא מחבירו, עליו הראיה להוכיח שהתכוון לשכר שהוא יותר מהשכר הנמוך שבעיר, דברי רבי יהושע.**

החכמים אומרים: משמנין ביניהם. נותן לו שכר של פועל בינוני, דהיינו כמנהג המדינה לשכר רגיל.

וקטניות" עם וי"ו, וצריך לכתוב את הוי"ו באופן בולט, **כי מורדיא דלברות** [לברות" הוא שם נהר. ו"מורדיא" הוא עץ שרב החובל מנהיג בו את הספינה להרחיקה מן האבנים והמכשולים].

כלומר, צריך לכתוב וי"ו ארוכה במשנה, כדי שלא יבאו לטעות. (130)

שנינו במשנה: **רבן שמעון בן גמליאל אומר: אינו צריך הכל כמנהג המדינה.**

והוינן בה: **"הכל" לאתויי מאי? מה בא רבן שמעון בן גמליאל לרבות בתיבת "הכל"?**

מורדיא להרחיקה מהאבנים והמכשולות כך תיבת קטנית צריכה וי"ו כדי להפרידה ולהרחיקה מתיבת פת שלא ישתמע פת של קטנית.

130. כתב התורת חיים: אין הכוונה לוי"ו גדולה דמה לי גדולה מה לי קטנה אלא הכי קאמר כשם שהספינה העוברת בנהר לברות צריכה

פרק השוכר את הפועלים (המשך)

מתניתין:

בשני פסוקים נפרדים נאמר בתורה [דברים כג, כה כו] שפועל העובד בשדה, זכאי הוא לאכול מן הפירות שהוא עובד בהם, בחינם:

”כי תבא בכרם רעך, ואכלת ענבים כנפשך שבעך. ואל כליך לא תתן.”

”כי תבא בקמת רעך, וקטפת מלילת בידך. וחרמש לא תניף על קמת רעך.”

ובגמרא יתבאר מדוע צריכים אנו לשני פסוקים נפרדים בדין זה, ומה כל פסוק מלמד שאין בחברו.

עוד נאמר בתורה [דברים כה] **”לא תחסם שור בדישו”**.

איסור הזה נאמר אמנם לגבי אדם הדש תבואה באמצעות בהמה, ולא במי שמעביד פועל בשדהו, שאין בו איסור **”לא תחסום”** וכמו שיתבאר בגמרא, אך יש כמה הלכות שנלמדו מן איסור חסימת השור, שכך הדין הוא גם בפועל, וכמו שיתבאר בגמרא.

ואלו הם הפועלים, האוכלין מהדבר שהם עוסקים בו, מן התורה, אף בלי שהיתה קציעה על כך בין המעביד לעובד, ואף במקום שלא היה המנהג בכך:

א. פועל העושה מלאכה **”מחובר לקרקע”** — רשאי הוא לאכול מהפרי בשעת גמר

מלאכה, דהיינו, כאשר הוא תולשו מחיבורו אל הקרקע, שאז היא **”גמר מלאכה חיבורן”**,⁽¹⁾ אבל לא כשהוא עוסק במלאכה בזמן שהפרי מחובר. כגון פועל שמלאכתו היא ניכוש עשבים שוטים משדה שזרועים בה בצלים, אסור לו להוציא בצלים מהשדה ולאכלם, כיון שמלאכת ניכוש עשבים מהשדה אינה גמר מלאכה של גידול הבצלים.

ב. ופועל העושה מלאכת בעל הבית בפרי שהוא **תלוש מן הקרקע**, רשאי הוא לאכול מן הדבר שהוא עוסק במלאכתו, רק **עד שלא נגמרה מלאכתו** של המאכל להיות מתוקן וראוי להתחייב במעשר, והוא השלב שבו מוכן כבר הפרי לצורך אכילה.

ובגמרא יתבאר באיזה שלב כבר **”נגמרה מלאכתו למעשר”**.

כמו כן, אם היה עושה עיסה מקמח, ומתחייבת העיסה בהפרשת חלה, הרי הוא אוכל מן הקמח עד שלא נגמרה מלאכתו לגבי חיוב הפרשת חלה.

ג. ואין הפועל רשאי לאכול בשעת מלאכתו, אלא **בדבר שגידולו מן הארץ**. להוציא את הפועל שהיה עוסק בחליבה של פרה, וכדומה, שאין גידולו מן הארץ.

ואלו הפועלים שאין אוכלים בשעת מלאכתם:

1. לשון רש"י בעמוד ב, ד"ה כי תבוא ואכלת, מיד לאחר ביאור המשנה.